

Az országgyűlési bíraskodás emlékei egy 17. századi Erdélyi formuláskönyvből

A formuláskönyvek feldolgozásának és közzétételének a magyar középkorkutatás terén igen komoly előzményei vannak, az utóbbi években az ilyen irányú vállalkozások ismét lendületet vettek.¹ A tudományos érdeklődés változása annak a ténynek a felismerésével magyarázható, hogy a formuláriumokban megőrződött gyakorlati mintaanyag nem kizárólag az egykori szokásjog emléke, hanem jelentős mértékben kiegészítheti a rendelkezésre álló diplomatikai forrásanyagot, bővítheti a világi és egyházi hivatali, közhitelű írásbeliségre és annak termékeire vonatkozó ismereteinket. A középkori formuláskönyvek vizsgálatában igazán mélyreható szerepe Bónis Györgynek volt,² aki azzal, hogy az általa Kolozsváron szerkesztett sorozatban példászerűen feldolgozta és közzétette Jacobinus János formulagyűjteményét, a kora újkori erdélyi mintaanyag kutatását is megalapozta, javasolva az erdélyi stylonariumoknak legalább kivonatokban való kiadását és a jogszolgáltatásra vonatkozó tanulságok levonását.³ Bónis kezdeményezésére hivatkozva, a fejedelmi kancellárián használt formuláskönyveket Fejér Tamás vette számba, és részletesebben ismertetett is egyet a 16. századiak közül, megállapítva, hogy „a jogtörténeti vonatkozások mellett legalább annyira fontosnak minősülnek a tágabb intézménytörténeti vagy a szűkebb diplomatikai szemszögből is”.⁴ E mintakönyvi bejegyzések még jobban felértékelődnek, ha

- 1 | A legjelentősebb példák az elmúlt évekből: *Formularium ecclesiae Strigoniensis*. Közreadja Erdő Péter, Szovák Kornél, Tusor Péter. Munkatárs Sarbak Gábor. MTA–PPKE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport az MTA–ELTE–PPKE Ókortudományi Kutatócsoport közreműködésével, Bp. 2020 (harmadik, javított kiadás) (Collectanea studiorum et textuum. Classis I, vol. 4.); *Magyi János közjegyző formuláskönyve. Formularium notarii publici Iohannis Magyi*. Közreadja Dreska Gábor. Közjegyzői Akadémiai Kiadó–Pécsi Egyházmegye, Bp. 2019. (Studia notarialia Hungarica. Tom. XXXIV.); Antal Molnár: *Die Formelsammlungen der Franziskaner-Observanten in Ungarn (ca. 1451–1554)*. Quaracchi, Roma 2022. (Analecta Franciscana XIX. Nova Series. Documenta et Studia 7.).
- 2 | Bónis György: *Középkori jogunk elemei. Római jog, kánonjog, szokásjog*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp. 1972.
- 3 | Bónis György–Valentiny Antal: *Jacobinus János erdélyi kancellár formuláskönyve (1602)*. Minerva, Kvár 1947. (Jogtörténeti és Népjogi Tanulmányok 2.).
- 4 | Fejér Tamás: Kancelláriai formuláskönyv a 16. század végéről. *Erdélyi Múzeum* LXXVII. évf. 2015/1. 84–112. 85.

Bogdándi Zsolt (1977) – történész, tudományos munkatárs, EME, Jakó Zsigmond Kutatóintézet, Kolozsvár, bogdandi.zsolt@eme.ro

A tanulmány az MTA HTMKNP *Források és adattárak Erdély középkori és kora újkori történetéhez* c. alprogram, továbbá az NKFIH K 139281. számú, *Az Erdélyi Fejedelemség kormányzat- és jogtörténetének forrásai* c. pályázat támogatásával készült.

<https://doi.org/10.36373/em-2025-1-2>

tekintettel vagyunk a fejedelemségkori források pusztulására, amely igen jelentős mértékben érintette az úgynevezett „központi iratkibocsátó szervek”, a nagyobb és kisebb kancellária belső, ügyviteli „irattárát”, a fejedelmi levéltárat, illetve a kancellári és ítélőmesteri levelesládákat.

Ezúttal egy, a 17. század első felében összeállított formuláriumot veszünk vizsgálat alá, illetve elemezzük azon bejegyzéseit, melyek a fejedelemség központi bíróságának, a fejedelmi táblának a diéták alatti tevékenységére, illetve az országgyűlés bíraskodására vonatkoznak. Eljárásunkat saját érdeklődésünk és korábbi kutatásaink⁵ mellett elsősorban az indokolja, hogy a kötet e bírói fórumok működésére vonatkozóan olyan ismeretlen szövegeket tartalmaz, amelyek több tekintetben bővítik és pontosítják eddigi ismereteinket. Az említett kéziratot a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában, a gyulafehérvári káptalan hiteleshelyi protocollumainak sorában F 2: 51 jelzet alatt őrzik, és a kutatás előtt teljesen ismeretlen. A több ívfüzetből álló, mintegy 550, többnyire számozatlan lapot utólag, a borító felirata szerint 1743-ban kötötték be, de ez a kötés talán a sok használat miatt szétesett.⁶ A kötet több kéz írása és tartalmilag két, jól elkülöníthető részből áll: a kézirat első, nagyjából fele része igazi, kisebb kancelláriai formuláskönyv, tehát zömében a fejedelmi jogszolgáltatással kapcsolatos, ritkán teljes szövegű, a „de iustitia”-típusba sorolható oklevélszövegeket tartalmaz a 17. század első feléből, valamint jó néhány korábbi szövegmintát. A kötet második része inkább jogi traktátusjellegű, a kézirat szerzője a perek során felmerülő kérdésekre ad válaszokat, és jogi fogalmakat magyaráz Werbőczy Decretumára vagy olykor a Négyeskönyvre való hivatkozásokkal, gyakran konkrét perbeli döntésekkel példázva egy-egy *sententia* jogosságát. A bejegyzések tartalma alapján a kötet „szerkesztői” között olyan deákokat vagy prókátorokat valószínűsíthetünk, akik a táblai és a vármegyei jogszolgáltatásban egyaránt járatosak voltak, és megfordultak Borsoló János ítélőmester környezetében, illetőleg kolozsvári kapcsolatokkal is rendelkeztek.⁷ Borsoló két ízben is, 1584–1599, illetve 1607–1610 között viselte a *protonotariusi* tisztséget,⁸ a formuláskönyvben gyakran szerepel az ítéletlevelek kiállítójaként, és a tartalmi elemektől alaposan megtisztított végrendeleteinek három példányát is bemásolták.⁹ Az iratminta-gyűjtemény egyik szerkesztője, nevének gyakori előfordulása alapján, talán az a kolozsvári Salánki János lehetett, aki a 17. század első évtizedében igen gyakran ügyvédkedett Torda vármegye ítélőszékén.¹⁰

5 | Bogdándi Zsolt: *Az erdélyi fejedelmi tábla a 16. század második felében*. HUN-REN BTK Történettudományi Intézet, Bp. 2025.

6 | A kötetet a 131. oldalig, hiányosan ugyan, de paginálták, a továbbiakban ezekre az oldalszámokra hivatkozunk. Néhány példánk viszont a kézirat második, lapszámok nélküli feléből származik, ezek esetében az általunk „virtuálisan” megszámozott oldalakat adtuk meg.

7 | A számos kolozsvári vonatkozású bejegyzés között találjuk például a kolozsváriaknak a kálvinista papok városba való behozatala ellen 1608. szeptember 29-én tett tiltakozását (pag. 344–345.), valamint 1613-ból egy részletes magyar nyelvű beszámolót a Rozsás Jánosné Tamás nevű fiának Hatvani István általi megölése okán a város előtt folyt perről (pag. 418.).

8 | Fejér Tamás: Kancelláriai jegyzetek az erdélyi fejedelmi kancellária oklevelés gyakorlatában a Báthoriak korában (1571–1602). *Turul* 88. évf. 2015/3. 81–96. 94.

9 | E végrendeletekből derül ki, hogy Borsoló a Portára készült követségbe, és hogy egyetlen leánygyermek volt: pag. 330–332.

10 | *Torda vármegye jegyzőkönyvei*. I. 1607–1658. Bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közléteszi Dáné Veronka. EME, Kvár 2009. (Erdélyi Történelmi Adatok IX. 1.) 674. (A továbbiakban: *Torda vármegye*).

Ami a formuláskönyv fejedelmi jogszolgáltatásra vonatkozó adatait illeti, bizonyára a legjelentősebb szövegek ebben a tekintetben a kötet első 32 lapjára bemásolt, felségsértési perekben kelt ítéletlevelek, a fejedelemségkori diétai bíráskodás¹¹ részben ismeretlen forrásai. Az ilyen ügyekben¹² való ítélkezés terén már a középkorban külön szabályok alakultak ki.¹³ Ezeket az uralkodó általában személyesen a tanácsában intézte, míg az 1495. évi törvény egyedül az országgyűlést nyilvánította illetékesnek a nota-perekben, tehát ezentúl az uralkodó csak diétán maraszthalhatott el valakit hűtlenségben.¹⁴ Ezután az idéző az uralkodó elé szólt, de az országgyűlés mondta ki az ítéletet a mágnások és az egész nemesség nevében, a *sententiát* pedig alkalmanként az ország mindhárom nagybírája megerősítette.¹⁵ De lássuk, hogy milyen eljárás szerint ment végbe az ítélkezés a mintakönyvbe foglalt esetekben. Az első szöveg a Bekes-féle lázadás résztvevőit elmarasztaló, Báthory István erdélyi vajda nevében a kolozsvári országgyűlésnek a formuláskönyv szerinti 15. napján, 1575. augusztus 6-án kiadott, közismertnek nevezhető *sententia* (pag. 1–21).¹⁶ Itt az ítélelhozatal körülményeiről az oklevél szövegét a káptalani levéltárból közlő leghitelesebb tanú, Szamosközi István történetíró és *requisitor* ad leírást, Bethlen Farkas tolmácsolásában: Báthory István vajda tanácsban elhangzott szónoklata után a bilincsbe vert vádlottakat a bírák elé vitték, hogy mentsék magukat a vádak alól. Itt ők, az eljárás méltányosságát kifogásolva, a törvényszék illetékességét vitatták, és Magyarországról vagy Lengyelországról való előítéletektől mentes bírákat kértek. Kifogásaikat a bírák egyhangúlag elutasították, majd a császári (!) és a magyar törvényekre és szokásjogra, illetve János király 1540.

11 | A fejedelemségkori országgyűlések bíráskodási jogköréről lásd Trócsányi Zsolt: *Az erdélyi fejedelemség korának országgyűlései (Adalék az erdélyi rendiség történetéhez)*. Akadémiai, Bp. 1976. 162–174; Oborni Teréz: *Erdélyi országgyűlések a 16–17. században*. Országház Könyvkiadó, Bp. 2018. 349–351.

12 | A hűtlenség eseteire lásd Stephanus de Werbewtz: *Tripartitum opus iuris consuetudinarii inclyti Regni Hungariae*. Per Ioannem Syngrenium typographum, Viennae 1561. Pars I. Tit. XIII. (A továbbiakban: *Tripartitum*). A hűtlenségi esetek egy 17. század végi felsorolás szerint: felségsértés (közrend elleni lázadás), oklevél-hamisítás és hamis oklevél használata, pecséthamisítás és annak használata, negyedízigleni atyafiság megölése vagy sebesítése, feleség vagy anya meggyilkolása, vérfertőzés, erőszaktevélm mostohákon, tűzvész okozása, menlevéllel rendelkezők bántalmazása, várak feladása, az ország rendes bírának és helyetteseiknek, az országgyűlések résztvevőinek bántalmazása, királyi emberek bántalmazása és még több, a Magyar Királyság későbbi törvényeiből idézett eset. Lásd Stephanus Aszalai: *Index seu compendium operis Tripartiti et generalis decreti, constitutionumque inclyti regni Hungariae*. Tyrnaviae 1694. 290–292. (A továbbiakban Aszalai: *Index*). Vö. Irk Albert: Adalékok Erdély régi büntetőjogához. In: *Büntetőjogi dolgozatok Balogh Jenő születése ötvenedik évfordulójának ünnepére*. Wessely és Horváth könyvnyom., Pécs [1914]. 223–229.

13 | Hajnik Imre: *Magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és a Vegyes-házi királyok alatt*. MTA, Bp. 1899. 44. Az Erdélyi Fejedelemségben tárgyalt hűtlenségi perekről lásd Balogh Judit: Hűtlenségi perek az Erdélyi Fejedelemségben. *Miskolci Jogi Szemle* 16. évf. 2021/5. (3. különszám). 42–54.

14 | Fazekas István–Gebei Sándor–Pálosfalvi Tamás: *Rendi országgyűlések a Magyar Királyságban a 18. század elejéig*. Országház Könyvkiadó, Bp. 2020. 35.

15 | Hajnik Imre: *i. m.*

16 | Bethlen Farkas: *Erdély története*. III. Ford. Bodor András. Ellenőrizte Galántai Erzsébet, Kasza Péter és Kruppa Tamás. Jegyz. Kruppa Tamás. Enciklopédia–EME, Bp.–Kvár 2004. (A továbbiakban Bethlen: *Erdély története* III.) 61–86. (a 200. jegyzetben a korábbi közlések felsorolásával). Az ítéletlevél magyar nyelvű fordításába helyenként több tévedés vagy téves értelmezés került, például az 1540. évi tordai országgyűlés 15. napja „tizenötödik diéta”-ként szerepel, a *castrum*okat táborokként, az ítélmester Wesselényi Miklóst főjegyzőként, a vádakat előadó jogügyigazgató Sombori Lászlót viszont pedig éppen ítélmesterként értelmezték.

május 7-én, a tordai országgyűlésen Majlát István és Balassa Imre vajdák ellen hozott *sententiájára*¹⁷ hivatkozva fővesztésre, illetve saját, valamint feleségeik és gyermekeik birtokainak és ingóságainak elvételére ítélték. Az örökösökre is vonatkozó teljes birtokelkobzás nem a hivatkozott tordai országgyűlés nem létező rendelkezéséből, hanem – ahogyan Szamosközy is megjegyzi – a magyar törvények szigorú cikkelyeiből származott,¹⁸ melyek alól csak különös uralkodói kegyelem folytán lehetett kitérni.¹⁹

A Bekes-féle *sententia*-levélnél maradva, szintén az országgyűlési bíraskodáshoz kapcsolódik az a kérdés, hogy milyen összetételű bírói tanács hozta meg e könyörtelen, a Wesselényi Miklós ítélőmester által Szamosközy emlékei szerint sírva felolvasott döntést. E helyen a Bethlen Farkas által közölt ítéletlevél hiányos, a több fogalmat is tévesen értelmező magyar fordítás szerint „tekintetes és nagyságos nemesekkel, országbíróinkkal [helyesen: ítélőmestereinkkel], megyei törvényszékeink esküdtjeivel [vagyis ítélőszékünk ülnökeivel] és más igen nagyszámú törvénytudó férfúval” folyt az ítékezés.²⁰ A *sententia* formuláskönyvi másolata is csupán egy nevet, a Hagymási Kristófét tartalmazza a bíróság tagjai közül, de a Bethlen Farkas-kötet jegyzeteinek készítői már utaltak arra, hogy Báthory István ennek a pernek a lefolytatására külön törvényszéket állított fel, melynek tagjait az *Erdélyi országgyűlési emlékek* egyik kötetében felsorolták.²¹ Szilágyi éppen a Bethlen-féle közlésből való kimaradása okán közölte az Erdélyi Múzeum levéltárában levő eredeti ítéletlevél alapján az ítélőszék tagjainak összesen 134 nevet, a tanácstagok és udvari méltóságviselők mellett a megyék, valamint a székely és szász székek, illetve a városok képviselőit tartalmazó jegyzékét.²² Ennek alapján, illetve Szamosközy megjegyzéséből, mely szerint „az ítélethozatal teljes jogát az ország karaira és rendjeire ruházták”, arra következtethetünk, hogy ebben az ügyben az ítéletet valóban az egész országgyűlés hozta, az ítélőszék pedig egyet jelentett a diéta résztvevőivel.²³

Az erdélyi országgyűlési bíraskodásnak a Bekes-féle ítéletlevelet követő formuláskönyvi emlékei, perjogi forrásértékük mellett, köztörténeti szempontból is igen jelentősek. A Báthory Gábor ellen 1610. március 20-án, Széken elkövetett merényletkísérlet résztvevőinek *sententiázásáról* van szó, illetve az ebben az ügyben kiadott és a formuláriumba teljes szövegükkel bemásolt, a kutatás számára ismeretlen

17 | És nem az „1540. máj. 7-én a tordai gyűlésen hozott törvénye alapján”, mint ahogyan tévesen az országgyűlési végzések kiadásában és annak alapján Bethlen Farkas magyar fordításában is szerepel, lásd *Erdélyi országgyűlési emlékek*. I–XXI. (1540–1699). Szerk. Szilágyi Sándor. MTA, Bp. 1875–1898. (Magyar Történelmi Emlékek III. Országgyűlési Emlékek. – A továbbiakban: EOE) II. 446. Vö. Bethlen: *Erdély története* III. 61. (158. jegyzet). Ezen ítéletlevél eredetijét nem ismerjük, de a törvényszéken bemutatott példánya szerint az összeesküvést szövő vajdákat hűtlenség vétken marasztalták el, tehát fejük, valamint saját, továbbá feleségeik és gyermekeik birtokainak és ingóságainak elvesztésére ítélték (a fordításban tévesen csak az ingóságok elvételéről van szó, lásd Bethlen: *Erdély története* III. 83.).

18 | Bethlen: *Erdély története* III. 61. A hűtlenségbe esett büntetése a fővétel és összes birtokának elkobzása úgy, hogy azok sem fiaira, sem leányaira vagy atyafiaira nem háramolhatnak. Lásd Aszalai: *Index* 293.

19 | Mint például az 1526-ban hűtleneknek nyilvánított Werbőczy István és Szobi Mihály esetében, kiknek feleségét és gyermekeit „különös királyi kegyelemből” nem érintette a birtokelkobzás. Fraknói Vilmos: *Werbőczy István 1458–1541*. Bp. 1899. (Magyar Történeti Életrajzok). 233.

20 | Bethlen: *Erdély története* III. 65.

21 | Uo. 60. (157. jegyzet).

22 | EOE II. 564–567.

23 | Bethlen: *Erdély története* III. 60.

ítéletlevelekről.²⁴ Ezek sorában az első, az összeesküvés főszervezőit, Kendi Istvánt és Kornis Boldizsárt is elmarasztaló nota-ítélet az események tekintetében részletessége miatt is kiemelkedik. Ebből kiderül, hogy a per tárgyalására a március 25-től Besztercén tartott országgyűlésen, március 29-én (feria secunda proxima post dominicam Judica) került sor, amikor az ott egybegyűlt rendek előtt megjelent a felperes Kassai István jogügyigazgató képviselőtében kolozsvári Bakó Lukács (milyen találó családnév!), és előadta az alperesek, úgymint a jelenlévő Kornis Boldizsár és az elmenekült Kendi István kancellár és tanácsúr, Keresztúri György tordai kamarás, Thorma György és Basa István ellen felhozott vádakat. Ezek szerint az említett Kornis Boldizsár és Kendi István megfélemezte hűségesküjükről és mindazokról a kegyekről, melyekkel őket a fejedelem elhalmozta, március 25-én (in Annunc. Mariae)²⁵ Szék mezővároskában – miközben a fejedelem néhány főúrral és udvari familiárisaival a besztercei országgyűlésre tartott – magukkal véve felfegyverzett lovasokat és gyalogokat, azt tervezték, hogy a fejedelmet szállására törve, az éjszaka leple alatt meggyilkolják. E tervek azonban Báthory tudomására jutottak, aki familiárisait fegyverbe állíttatta, hogy a cselszövőket felkészülve várják, majd követet menesztett az összeesküvőkhoz, és azokat maga elé hívta. Ők viszont, megtudva, hogy tervük kiderült, és felkészülve várják őket, Szamosújvár felé menekültek. Kornis Boldizsár az őket üldöző fejedelmi katonákkal harcra keveredett, és megsebesülve fogságba esett, Kornis György pedig mellette harcolva elesett. Mindezekre tanúság az említett Kornis Boldizsár sebe és általa az országlakosok előtt tett tanúvallomás, amiért a jogügyigazgató prókátora őt és Kendi Istvánt (aki a fejedelem pecsétjét és az ország töröknek szánt ajándékát is magával vitte), valamint elmenekült cinkosait a felségsértés és hűtlenség bűnében kéri elmarasztaltatni és fejük, úgyszintén saját, valamint gyermekeik javainak és ingóságainak elvételére ítélni. A vádakat előadó ügyvéd ezt követően Kornis Boldizsár választát várta, aki viszont sebesülten, ágyban fekvve az országgyűlés elé nem jöhetett, de bűneit már az ország előtt beismerte. Korábban tett vallomása szerint Kendi először Magyarországról való visszatérte után, Tordán tárta fel előtte terveit, majd Gyulafehérváron is értekeztek arról, hogy miként tudnák a fejedelmet megölni. Arról is volt szó, hogy akkor kerül sor a gyilkosságra, amikor a fejedelem Kendihez, annak szamosújvári várába látogat, de erre a vendégségre végül nem került sor. A megfelelő alkalom Széken adódott, ahova több lovas és gyalogost gyűjtöttek, Kendi pedig elvágta a fejedelem szállása körüli sövényt, és a többi akadályt is elhordatta, hogy Kornist könnyebben rávegye a cselekedetre. Azt is mondta, hogy ha életét meg akarja menteni, akkor Báthoryt meg kell gyilkolnia, és állította, hogy a fejedelem familiárisait és a hajdúkat pénzzel

24 | A merénylettel kapcsolatos, a *sententia*-levelek után kelt források összegzésével és a korábbi irodalom összefoglalásával lásd Horn Ildikó: Ónagysága merénylői (Gondolatok egy politikai összeesküvésről). In: *Historia manet. Volum omagial Demény Lajos emlékkönyv*. Szerk. Violeta Barbu-Tüdös S. Kinga. Közreműködött Maria Pakucs. Kriterion, Buc.–Cluj 2001. 237–255. Az ítéleteket az országgyűlés is becikkelyezte: „... kiről jóllehet adjudicata sententia is emanáltatott, de azért, hogy ilyen clandestina machinatiójok és conspiratiójok nyilvánban légyen, felséged tetszéséből articulusunkba is béirattuk”. EOE VI. 173–174.

25 | A szakirodalom szerint a sikertelen merényletre március 20-án éjszaka került sor (vö. Horn Ildikó: *i. m.* 237.). Ez az időpont a formuláskönyvi másolatokban levő március 25-éhez képest valószínűbbnek tűnik, mivel ezen a napon már megkezdődtek a Széktől jó 70 km távolságra levő Besztercén az országgyűlés munkálatai.

és ajándékokkal megnyerte. Kendi tettei arra utaltak, hogy Báthory meggyilkolása után magát akarja fejedelemmé választatni, sikertelen merénylet esetén pedig abban bízott, hogy Imreffy János segítségével (?) életét megtarthatja, vagy legalább Magyarországon, felesége révén nagy birtokai maradnak. Végül, amikor megtudták, hogy terveikre fény derült, menekülőre fogták. A fejedelem jogügyigazgatója mindezekért a Kornis Boldizsár által az ország előtt elmondott tettekért a nevezett Kornis Boldizsár, Kendi István, a harcban elesett Kornis György és Keresztúri György deák, valamint tetteistársaik felségsértés és hűtlenség vétkén való elmarasztalását és fővesztését, valamint saját és gyermekeik birtokainak a kincstár részére való elvételét kérte, kivéve ezen ítélet alól a feleségeik és osztatlan atyafiaik javait.

A felhozott vádak és bizonyítékok, valamint a javasolt ítélet előadása után került sor az ítélethozatalra, és ez az a momentum, melyről az ítéletlevelek a legkevésbé tájékoztatnak. Mint láttuk, a Bekes-féle *sententia* esetében a törvényszéket vélhetően az egész országgyűlés alkotta, itt azonban már név szerint nem sorolták fel a diéta résztvevőit, hanem általánosabban fogalmaztak: a döntést a fejedelem és az ügyet tárgyaló és megvizsgáló rendek hozták („nobis ac prefatis cunctis statibus, ordinibus et dominis regnicolis nobiscum in discussione et examine presentis causae constitutis et existentibus”).

A táblai bíraskodásra vonatkozó források alapján is világos, hogy az országgyűlés ítélezésekor a döntéshozatal rendjén a legfontosabb szerep az ítélőmesterekre, jelen esetben a *sententiát* kiadó és azt *lecta*-jegyével ellátó Borsoló Jánosra hárult. Ezt támasztja alá egy másik bejegyzés is, melyet szintén e formuláskönyvben, annak a jogi traktátusjellegű részében, a 407. lapon találunk a következő címen: *M[agister] Joannes Borsolo his tribus pothissimum rationibus in conventu Biztriciensi censuit crimen laese majestatis committendo, tam suae, quam liberorum bona in perpetuum amittere*. Tehát a bejegyzés azt a három érvet sorolja fel, amelyek alapján az ítélőmester a beszercei országgyűlésnek a felségsértési ítéletet, valamint az elmarasztaltak és gyermekeik javainak örökre szóló elvételét javasolta. E három pont közül az első arra vonatkozik, hogy a tárgyalt perhez hasonló esetekben a korábban meghozott ítéletekre lehet hivatkozni, de a törvényektől eltérő példák alapján nem ítélezhetnek, tehát megismétli azt a jusztiniánuszi tételt, mely szerint a precedensnek a törvényekkel szemben nem lehet ereje: „iuxta regulam: non exemplis sed legibus est iudicandum ab exemplis infirma ducuntur argumenta”. A második argumentum a régi történeteket utasítja el, mint az ítélezés alapjait, mivel nem históriák, hanem a bevett Decretum és a törvények alapján kell, hogy törvénykezzenek a bírák, akik a Decretumra és nem históriákra tettek esküt („nec ex historiis debuisset iudicari non enim iuxta historias sed iuxta Decretum receptum et constitutiones publicas iudices secundum iuramentum eorum debent iudicari, jurant enim ad Decreta et non historias”). Itt a bejegyzés írója példákat is hoz régi történetekből a makedónok törvényeiről, illetve megemlíti Záh Felicián esetét is, akinek atyafiait negyedízigen kivégezték („Legimus et Felicianum quendam Carolum regem Hungariae voluisse ad mensam una cum uxore et liberis suis occidere. Huiusque Feliciani consanguineus ad quartum gradum omnes interfectos legimus.”). A harmadik indok pedig az volt, hogy a törvények előtt minden nemes egyenlő, az ország törvényei kimondják, hogy akár bárót, akár nemes sebesítsen meg valaki, ugyanazzal a büntetéssel kell sújtani, mivel az ország minden nemesét ugyanaz a szabadság és jog illeti meg, és csak hivataluk szerint különböztetik meg őket.

Habár Borsoló János javaslatának indoklásában a törvényeknek a precedenssel és a krónikákkal szembeni elsődlegességét hangsúlyozták, a széki merénylet *sententiájában* éppen ezekre hivatkozva mondták ki a birtokelkobzást az örökösökre is, de nem kiterjesztve azt a feleségek és osztatlan atyafiak javaira. Ebben az esetben azonban a korábbi ítéletekre és a históriákra való utalás csak alátámasztotta a Decretumban foglaltakat.²⁶

A krónikákra és a hasonló perekben hozott ítéletekre való hivatkozás a fenti indoklásba foglalttal lényegében azonos szövegezéssel jelenik meg Sennyei Pongrác 1610. április 3-án kiállított, szintén ismeretlen *sententia*-levelében.²⁷ Az ítélet elől elmenekült Sennyei esetében is a jogügyigazgatót a már ismert kolozsvári Bakó Lukács képviselte, aki az egybegyűlt országlakosok előtt („coram toto coetu eorundem regnicolarum”) bemutatta a fejedelem idézőlevelét és Bölöni Gáspár, valamint Zólyomi János nagyobb kancelláriai íródeákok erre kelt jelentését. Az április 1-én előadott vádak szerint a korábbi tanácsúr és országos főkapitány, megfeledezve hűségéről, az említett Kendi Istvánnal, Kornis Boldizsárral és más összeesküvőkkel március 25-e táján (circa festum Annunc. Mariae virg.) a fejedelem életére tört, és felfegyverzett *servitorait*, valamint familiárisait ezzel a szándékkal Szék mezővárosába küldte. Minthogy ezáltal ő maga is részese lett a büntettnék, és bár törvényesen megidéztek, az országgyűlés színe elé nem jött, és magát nem tisztázta, a már elítélt lázadókhöz hasonlóan őt is a felségsértés vétkén és teljes jószágvesztésen kívánják elmarasztaltatni.²⁸ A meghozott ítélet ugyanúgy szólt, mint a főkolomposok esetében: a fővesztés mellett kimondták a teljes jószágvesztést, amely kiterjedt az örökösökre is, de nem érintette Sennyei feleségét és a vele osztatlan atyafiakat.

A Sennyeiével azonos ítélet született az összeesküvők ügyében az ugyanazon a napon, április 3-án kiállított másik *sententiában* is.²⁹ Itt a vádatok április 2-án adta elő

26 | Minthogy a Tripartitum szerint is a hűtlenségbe esett személy mind fejét, mind birtokait és birtokjogait örökre elveszti, és osztályrésze sem fiaira, sem nemzetségére soha vissza nem száll. Vö. *Tripartitum*. Pars I., Tit. XVI.

27 | Pag. 27–30.

28 | Az ítéletlevelé szövege szerint: „... in causam attractus autem personaliter adessere neglexisset et ob eam rationem, instar praefatorum caeterorum rebellium iam iuridice condemnatorum in ignominiam contemptumque infidelitatis et in laude preclarae virtutis illibatae fidelitatis in poena et incursione criminis laesae maiestatis ex eoque in nota perpetuae infidelitatis, perpetua amissione videlicet capitis bonorumque et jurium suorum possessionariorum ubivis intra ambitum huius regni Transilvaniae et partium sibi adjunctarum existentium et habitorum rerumque mobilium tam ad propriam suam personam, quam liberorum suorum cedentium proprietatisque eorundem fisco nostro applicandorum et haec quidem ita fieri debere non sine ratione esse factum, nam si vel saltem nobilis quispiam pro personae suae invasione aliquem nobilem contra se evocaverit, talis in amissione capitis et jurium possessionariorum ipsum proprie cernentium convinci soleret, multo magis igitur pro invasione personae principis insidiationeque vitae eius gladio tanquam potestatis supremae a Deo datae, in maiori onere et poena condemnare ex recta ratione sapientis cuiusque deberet, verum enim vero maiori et firmiori adhuc nitenti fundamento, cum id fieri etiam ex multis exemplis iam in hoc Regno in simili causa saepius factis, tum igitur ex huiusmodi observatione etiam, sed signanter et praecipue prout ex continentia vetustissimorum cronicorum regum Hungariae aperte colligeretur, in dicta poena et gravamine, amissione capitis et universorum bonorum tam propriorum, quam liberorum, ut premissum est (salvis tum bonis et rebus uxoris et fratrum indivisorum) judicialiter convinci debere, nobis ac prefatis dominis regnicolis nobiscum in discussione et examine presentis causae constitutis et existentibus concernebatur perspicue” (pag. 29.).

29 | Pag. 30–32.

a már többször említett Bakó Lukács, az alperesek pedig Kovacsóczy István, Szilvási Péter és Pataki, másként Borbély János voltak. A vád természetesen az előbbiekkal azonos: Kovacsóczy *servitorai* révén, a másik két vádlott pedig személyesen részt vettek a merényletkísérletben, és a törvényes idézés ellenére sem jelentek meg az országgyűlés előtt, hogy magukat mentse, amiért felségsértés és hűtlenség vétkén marasztalják el őket. A fővesztés mellett a korábbi ügyekben hozott hasonló ítéletekre és a Magyar Királyság régi krónikáira hivatkozva nemcsak a saját, hanem a gyermekeik és örökösök jóságainak elvesztését is kimondták („et quoniam ex multis exemplis antea etiam in simili causa in hoc regno habitis, praesertim vero ex continentibus vetustissimorum cronicatorum Regni Hungariae manifeste constaret in huiusmodi facto et crimine laesae maiestatis non solum bona facinorosorum, ipsos proprie et precisae concernentia, verum etiam liberorum et posteritatum suarum amissa esse”), azzal is indokolva a szigorú büntetést, hogy ha egy akármilyen nemes elleni támadás esetén a vétkest nagyobb hatalmaskodáson, valamint fővételen és a kizárólag őt illető jóságainak az elvesztésén marasztalják el, akkor annál inkább méltányos a fejedelmet ért támadáskor a büntetés mértékét növelni („cum saltem vel unus nobilis pro invasione alterius nobilis in facto majoris potentiae, amissione scilicet capitis et bonorum suorum ipsorum solum proprie et precise concernentia convinci solet, multo aequius iurique magis congruum videri pro personae principis, qui pro diis habendi sit in terris, invasione capitique eius insidiatione poenam augeri”). Ezt az ítéletlevelet, a formuláskönyvi másolat szerint, már nem az említett Borsoló János, hanem *protonotarius* kollégája, Angyalos János lectázta és adta ki, ugyanaz, aki osztopáni Perneszi Gábor 1616. október 27-én kiállított *sententia*-levelén Fráter István ítélőmesterrel együtt szerepel.³⁰ A Homonnai-párti szervezkedésben részt vevő Perneszi nota-perére annak távollétében, az október 9-től Segesváron tartott országgyűlésen került sor, ahol ismét ugyanaz a Bakó Lukács adta elő a vádpontokat, miszerint az alperes hűségéről megfélemlítve Homonnai Drugeth Györggyel és az ország más ellenségeivel szövetekezett, amiért az országgyűlés elé megidéztek. A távol maradt vádlottat, akárcsak a fentebb felsoroltakat, a hűtlenség vétkén marasztalták el, vagyis fővesztéssel és – a korábbi esetekhez hasonlóan – saját, illetve gyermekei birtokainak elvételével sújtották.³¹

A minden jel szerint valóban az országgyűlés által tárgyalt nota-perek mellett a formuláskönyvben fennmaradt néhány forrás a diéták alatt folyó táblai bíraskodásról is. Az ügyek tárgyalásának ez a módja akkor vált rendszeressé, amikor valamilyen okból (pl. háború, járvány) a szokásos törvénykezési nyolcadok elmaradtak, így a 16. században 1592 utánról van több adatunk a tábla országgyűlések alatti ítélkezéséről.³² Az ilyen alkalmakkor kiállított ítéletlevelekben ugyanúgy írják le a tárgyalt ügyeket, mint ahogyan a törvényszakok idején tették, így például az 1607-ben, a kolozsvári országgyűlés utolsó napján kiadott *sententiá*ban: „... instante scilicet generali congregatione fidelium

30 | Pag. 180–182. A bejegyzés címe: *Sententia super nota infidelitatis per absentiam et non venientiam in causam attracti in comitiis generalibus per status Regni pronunciata, ubi bona condemnati atque etiam eiusdem liberorum perpetuo amittuntur exceptis uxoris fratrumque indivisorum bonis immobilibus pariter et mobilibus.*

31 | Ugyanebből a sorozatból, a formuláskönyvben levőn kívül, Sarmasági Zsigmond *sententiája* ismert: EOE VII. 395–399.

32 | Ezekben az időszakokban a diéták lényegében átvették a terminusok szerepét is, lásd Bogdándi Zsolt: *i. m.* 46.

nostrorum dominorum et nobilium regnicolarumque trium nationum Transsylvaniae et partium regni Hungariae ditioni nostrae subiacentium in civitate nostra Colosvar ad 10 diem mensis Junii novissime elapsum ex edicto nostro celebrata, ad quem videlicet generalem congregationem universae causae praefatorum regnicolarum nostrorum factum transmissionum, novorum actuum potentiariorum, dotum, rerum paraphernalium, jurium quartalitorum, impignoratorum, obligaminumque brevi processu juridico terminari solitorum tangentes et concernentes ex publica eorum constitutione adjudicari solitae per nos generaliter fuerant prorogatae una cum generoso Luca Trauzner de Colosvar in persona nostra in judiciis praesidenti magistrisque nostris prothonotariis et juratis sedis nostrae judiciariae assessoribus pro faciendo causantibus iudicio moderativo in sede nostra judiciaria sedentibus pro tribunali”.³³ Itt tehát a bírói tanács a fejedelem személyét képviselő Trauzner Lukács *praesidens*ből, az ítélmesterekből és az esküdt ülnökökből állt, tehát a fejedelmi táblai „személyzetből” tevődött össze. A formuláriumba másolt esetben egy igen érdekes, nagyobb hatalmaskodási ügyben hozott ítéletet a tábla, ezért érdemes azt bővebben ismertetnünk. Az ítélszék előtt a felperes Zólyomi Miklós özvegye, Daróczi Zsófia nevében az ügyvédje jelent meg, és bemutatta a távol maradt alperes, Fekete Gergely ellenében a váradi *requisitorok* jelentőlevelét. Az ítéletlevélben átirát jelentés szerint 1606. május 25-e körül Varkócs György – nyilván nem tudni, milyen indulatból – familiárisaival, köztük az alperessel, valamint több *servitor*ával, jobbagyaival és hajdúkkal előbb Székelyhíd mezővárosba ment, ahol elfoglalta a vár külső hídját védő erősséget, majd a vár ostromába kezdett, kérve annak átadását. Ezt az exponens asszony familiárisai megtagadták, mire Varkócs az éjszaka leple alatt csónakokkal a várhoz legközelebb eső szigetre, a vár nagyobbik kapujával szembe ment, hogy onnan vegye be a várat, de a felperes asszony famulusai életük veszélyeztetésével a várat megvédték. Varkócs és cinkosai végül a külső védművekhez húzódtak, és a következő napon, amikor az asszony Dávid nevű fiával együtt Kassáról, az elhunyt fejedelemtől jött vissza, és saját várába, gyermekeihez akart bemenni, ezt Varkócs az említett külső védmű kapuját bezárva, fegyveres kézzel megakadályozta. Mindezen tettekért – megjegyezve, hogy a főkolompós Varkócs ügyében külön ítéletet hoznak – az alperes Fekete Gergelyt az ítélszék elé idézték, ahol a felperes asszony ügyvédje az országgyűlésen elégséges ideig várta, de az nem jelent meg, amiért a nevezett vár lerohanásáért és ostromlásáért, a felperesnek onnan való kizárásáért a Decretum értelmében nagyobb hatalmaskodás vétken marasztalták el, és főbenjáró ítélettel, valamint birtokainak elvételével büntették.

A fenti, 1607-es kolozsvári országgyűlésen tárgyalt perekben kiállított ítéletlevelekből kivonatosan vagy teljes szöveggel többet is bevezettek a formuláskönyvbé. Említettük, hogy ezek szövegének első részében, a törvénytisztelet kiállított oklevelekhez hasonlóan felsorolták a tárgyalt ügyköröket, így a *transmissió*s, tehát az alsóbb székektől felterjesztett pereket is. A mintakönyv 230–233. oldalaira egy ilyen ügyben 1607. június 28-án kiállított ítéletlevelet másoltak, amely azért érdemel figyelmet, mert Torda vármegye törvénykezési jegyzőkönyvében az alapfokon hozott ítélet is fennmaradt, ahonnan a vármegye ítéletével elégedetlen alperes a fejedelem

33 | Pag. 172–178.

elé fellebbezett.³⁴ A per a Salánki János ügyvéd által képviselt Bogáti András felperes, illetve Bánffy Margit alperes között folyt az asszony néhai férje végrendeletének érvényességéről. A táblai *deliberatum* pedig kimondta, hogy mivel az asszony néhai férje végrendelete érvényességének alátámasztására semmi érdemlegeset nem hozott fel, azt a vármegye ítélete jogosan nyilvánította érvénytelennek.³⁵ Mivel pedig a vármegye korábban nem ítélkezett a vetésekről, a szőlők jövedelmeiről és a peres földeken levő jobbágyoktól eddig az asszony által beszédett tizedről, most ezekről is döntést hoztak úgy, hogy a szántásokból és a szőlőkből a fele részt az asszonynak ítélték, a tizedeket viszont a felperesnek.

Végezetül, e jogtörténeti szemlénk zárásaként, még egy utolsó példát hozunk fel a táblai bíraskodásra ugyanarról a kolozsvári országgyűlésről.³⁶ A formuláskönyvi másolat ebben az esetben a peres felek neveit nem tartalmazza, de az ügyet bőven kifejti: a felperes előadta az alperes ellenében, hogy atyja halála után annak ősi birtokrésze reárahámlott, de a nevezett alperes a vármegye székén anyjától osztályt követelt, és elnyerte a leánynegyedet és a hitbért, valamint kiházásítására még 100 forintot. Erről a döntésről – az ország szokását és a Decretumot megszegve – ott nem állítottak ki ítéletlevelet, hanem az alperes önhatalmúlag magával véve a váradi káptalan *requisitorait*, kiment a részirtokhoz, és ott jogtalanul kiszakították a leánynegyed részt. Az alperes erre válaszában előadta, hogy jogosan járt el Rudolf császár országbírójának, Báthory Istvánnak parancslevele alapján, majd bemutatott két oklevelet: a vármegye *deliberatióját* és a *requisitorok* jelentését a végrehajtásról. A tábla e két levelet megvizsgálta és kimondta, hogy mivel a vármegyei alispánok levelét nem az ítélszékről, a perek tárgyalása közben állították ki, azt nem tekinthetik *sententiának*. A *requisitorok* levelét pedig szintén érvénytelennek nyilvánították, minthogy a végrehajtásban „contra Regni legem et consuetudinem” csak levélkeresők vettek részt, az ítéletek végrehajtását pedig királyi vagy vajdai ember kell, hogy végezze egy hiteleshelyi *testimonium* mellett; *homo regius* nélkül pedig nem létezik jogszerű végrehajtás. Mindezek miatt elrendelték, hogy az alperes kezéből vegyék ki a jószágot és adják át a felperesnek, az

34 | *Torda vármegye* 28–32.

35 | Az ítélet indoklásában felsorolták azokat az eseteket, amikor a nemesnek jogában állott jószágait elidegeníteni: „... tum vero ex eo, quod juxta formam Decreti duae potissimum essent rationes propter quas nobiles regni bona eorum vendere vel impignorare seu inscribere possent. Prima rationabilis manifesta videlicet occurrente causa puta possessionem pre manibus alienis habitam ad se redimendo, vel dotem et res paraphernales solvendo, ut per portionem venditam residuitas omnium bonorum ab onere necessario eriperetur, item piscinas, molendina, domos et curias ex necessitate construendo vel portionem aliam et forsitam meliorem precio possessionis venditae emendo aut concambium possessionarium faciundo. Secunda ratio seu casus necessarius dum videlicet quispiam extrema necessitate urgente puta in sententia capitali contra [?] alium juris ordine convinceretur et forsitam in personaque sua vigore latae huiusmodi sententiae detineretur et causa pacis tandiu [?] reservaretur, tandem ad manus adversarii pro infligenda sibi poena a jure statuta assignaretur, vel licet non detineatur gratiam tamen regiam non mereatur vel si mereaturque conditionaliter, ut cum parte adversa concordet [?], alioquin manibus adversarii ad luendam poenam tradatur. Deinde autem si in Turcarum, Saracenorum et Tartarorum seu aliorumque inimicorum captivitate detentus et inde non aliter, quam quadam pactione mediante liberatus fuerit, tunc hoc ultimo modo factio facta nulla ratione invalidare potest. Quibus quidem casibus et modis consideratis excusatione seu defensione antelatae dominae inctae ad istos modos et rationes regulasque Decreti (extra quas divagari non liceret) minime quadrare”.

36 | Pag. 279–283.

alperest pedig a jószág erőszakos birtoklása okán nagyobb hatalmaskodáson és 200 forint fejtálságon marasztalják el.

Függelék

[1610. március 30., Beszterce]

Adiudicatoriales et sententiales super crimine lesae maiestatis et nota infidelitatis magnificorum Pancratii Senniei, Stephani Kendi, Balthasari et Georgii Kornis ac aliorum complicum in generali congregatione Biztriciensi in anno domini 1610 ad 25 Martii celebrata contra eosdem T. et T. confectae et emanatae [pag. 21–26.]

Nos Gabriel Dei gratia princeps Transilvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes memoriae commendamus tenore presentium significantes quibus expedit universis, quod nobis feria secunda proxima post dominicam Judica proxime praeterita instante scilicet generali congregatione dominorum procerum, magnatum, nobilium statuum ac ordinum regnicolarumque trium nationum Transsilvanensium nec non partium dicti regni Hungariae huic regno nostro Transsilvaniae incorporatarum et ditioni nostrae subiacentium hic in civitate nostra Biztriciensi ad vigesimum quintum diem presentis mensis Martii ex edicto nostro celebrata una cum eisdem universis dominis regnicolis nobiscum constitutis et existentibus nobilis Lucas Bako de Colosvar pro egregio Stephano Kassai de eadem Colosvar, direttore causarum nostrarum et fiscali nostro eodemque personaliter lateri eius adhaerente ut actore, contra et adversus magnificos nobilesque Balthasarem Kornis de Ruzka, jure belli in prelio captum et presentem ac Stephanum Kendi de Lona alias cancellarium et consiliarios nostros, Georgium litteratum Kerezthuri antea camerarium nostrum Thordensem, alterum Georgium Thorma, juniorem Stephanum Basa ex hoc regno profugos et absentes velut in causam attractos coram toto universique caeterorum dominorum regnicolarum comparente proposuit hoc modo: qualiter licet idem Balthasar Kornis et Stephanus Kendi ad fidelitatem nobis observando sub firmissimo juramento sic se obstrixissent, quod videlicet n[ec] personis, nec bonis ipsorum parcere usque ad profusionem vitae ipsorum nobis omni fidelitatis constantia inservire tenerentur, amicis nostris amici, inimicis vero inimici forent, nosque eosdem omni nostra gratia et liberalitate non solum complexi fuisset, verum etiam obruissemus in tantum, ut in intimos fideles consiliarios adhibuissemus, recepissemus, amplissimis bonis onoribus ornassemus et auxissemus opulentosque seu divites reddidissemus, quae manifesta est omnibus. Verum tamen iidem ipsi Balthasar Kornis et Stephanus Kendi immemores benefitorum amplissimaeque liberalitatis et gratiae nostrae et quod maius essent fideique et fidelitatis eorum, quibus nobis tanquam legitimo et naturali principi et domino ipsorum debuissent et obligati fuissent, proximis hisce diebus in festo videlicet Annunciationis beatae Mariae virginis novissimae elapso cum videlicet nos una cum nonnullis dominis et magnatibus aulaeque nostrae familiaribus ad premissam generalem congregationem prefatorum dominorum regnicolarum versus dictam civitatem Biztriciensem proficisceremur, quodam oppidulo nostro Zek vocato in comitatu Dobocensi existenti condescendissemus, protunc una cum prenotatis in

causam attractis ac aliis complicitibus ipsorum bellico apparatu equitibus scilicet et peditibus quam plurimis secum habitis et eisdem in insidiis collocato, maiorem autem exercitus nostri aulici partem huc et illuc ablegantes [?], animo deliberato et ex preconcepta malitia, habita prius inter se longa consultatione nocturna, in necem nostram conspirassent hospitiumque nostrum invadere, inpiasque eorum manus in personam nostram in proprio hospitio nostro noctis in silentio quiescente [?] iniicere et more sicario incautos trucidare voluissent, et nisi ex divina providentia huiusmodi insidiae patefactae fuissent nos cum aliis fidelibus nostris e medio sustulissent, quod cum nobisque [?] innotuissent nos quoque [?] pro custodia corporis nostri fideles nostros familiares tunc nobiscum ibidem existentes ad arma concitavissemus ac huiusmodi machinationes eorum anticipassemus paratique eosdem expectavissemus, imo pro ampliori clementiae nostrae erga eos declaratione eos pii [?] et paterni medio certi nuncii nostri ad nos accersere fecissemus, qui temeritate ducti nequaquam nos adire voluissent, imo pro facinoris tam nefandissimi formidine territi et percussis animadvertendo [?] etiam nos cum nostris fidelibus aulicis nostris militibus paratos et in armis esse manus nobiscum conferere [?] non ausi essent, sed fuga sibi ipsis consulissent et versus arcem Zamoswyvar fugam suam arripuissent nobisque eosdem persequentibus antelatus Balthasar Kornis confidens viribus suis a fuga reversus, certamen cum nostris militibus redintegrasset [?], cui fortuna eidem nimis adversa fuisset nam certans vulneratus et per nostros milites captus et ad nos reductus fuisset, memoratus autem Georgius Kornis frater ipsius Balthasar Kornis ad latus eius fortiter dimicando occubuisset, sicque [?] Deus optimus maximus nobis dexter adesse et illucescere nosque in eterna potiri dignatus esset, quod quis tam horrendum et detestandum crimen, tam vulnus in praelio acceptum, quam proprii oris ipsius Balthasar Kornis fassio coram omnis regnicolis facta sufficienti documento forent neque de confessis ulla indigeremus probatione. Ob hoc eundem Balthasarem Kornis, Stephanum Kendi (qui et sigillum nostrum secum abstulisset resque argenteas deauratas, munera videlicet nostra Turcico tyranno ad excelsam Portam eiusdem praesente [?] nostrae et universorum regnicolarum nostrorum defensione mittenda, magno sumptu preparata, in manifestam pernitiem huius afflictae patriae nostrae, insciis et invitis nobis et dominis fidelibus consiliariis nostris abstulisset et quo suae placuisset voluntati fecisset, idem autem Stephanus Kendi cum praefatis aliis complicitibus suis e praelio elapsis ex hoc regno aufugisset), eosdem itaque, ut premissum est, tanquam fidefragos et gladio innocentis vitae nostrae insidiatores reos criminis laesae maiestatis in nota videlicet perpetuae infidelitatis ex eoque amissione capitum bonorumque tam mobilium, quam [immobilium] quorumlibet liberorum suorum posteritatumque eorundem, juxta contenta decretorum convictos fore postularet. His omnibus per procuratorem dicti fiscalis nostri modo praemisso propositis et enumeratis, idem procurator directoris annotatum Balthasarem Kornys ad respondendum sollicitaverat, verum cum ipse Balthasar Kornys ob acceptum vulnus in lecto aeger decumbens, personaliter adesse non potuisset, superinde tamen certificatus renunciaverat in medium prenotatorum dominorum regnicolarum se iam omne crimen suum coram eisdem dominis regnicolis aperte proprio ore confessum fuisse et non negasse, ideo se submitteret iudicio dominorum regnicolarum et gratiam duntaxat nostrae serenitatis expectaret. Brevis autem summa confessionis eiusdem propriae coram nobis et dominis regnicolis factae huiusmodi fuerat: quod videlicet eundem Balthasarem Kornys prelibatus Stephanus Kendy primoque post reditum

suum ex Hungaria Thordae personaliter repertum, pessimam suam intentionem animumque male agentem aperiendo [?] multis et longis verbis et exhortationibus petiisset et hortatus fuisset, quod cum metu mortis per nos eisdem ut ipse retulisset inferenda urgeantur et sint anxii preocupandam rem mortemque ipsorum satius esset morte nostra perveniendum esse et tunc quidem tractatus isti ad aliud tempus dilatus per eosdem fuisset, deinde etiam Albae Juliae et diversis locis sese convenientes et insimul existentes modo simili eundem Balthasarem Kornys ad necem nobis inferendo sollicitasset, sed modus et occasio illud patrandi eis defuisset. Expost autem quam nos idem Stephanus Kendi convivendi gratia ad pretactam arcem suam Zamoswyvar invitasset et personalem interessentiam nostram illi promissemus, dixisset se iam solum in personam nostram arma stricturum et in dicta arce sua personam et vitam nostram e medio sublaturum, verum quum [?] certis de causis nostrum in Zamoswyvar adventum eidem Stephano Kendi denegassemus, tandem in dicto oppido Zek, ubi condescendissemus, optimam afferi occasionem ratus [?] ad nostram internecionem, ubi equites et pedites quam plurimos eo congregatos habiturus essent et cum eo perventum [?] esset. Demum ipsum Balthasarem Kornis ad servitiam [?] suam pertraxisset et eidem consensisset idemque Kendi eidem retulisset, quod videlicet et armatos milites multos ibidem delitescentes haberet et sepes domus hospitii nostri, sic et alia obstacula eiusdem hospitii amovere fecisset, ut commodior adeundi et intrandi et necandi occasio eisdem fieri posset et semper eundem Balthasarem Kornis sollicitasset ad occidendum nos, hoc addito territamento, quod procul dubio nisi haec idem Kornis perpetraret vita privaretur sibi autem ad hoc eam superesse spem et confidentiam, quod medio magnifici domini Joannis Imreffii vel sub pallio eiusdem vitam retenturum seu minus etiam sibi post uxorem suam in Hungaria amplissimum esse patrimonium et ibique se magnum dominum futurum, sed ipse Kornis tolleretur e medio pro ipsorum itaque conservatione rem et hoc facinus ad effectum producere deberet, cum et expetior et animosior sit nihilque timendum foret nam ipsi Stephanus Kendi tam aulicos nostros, quam haydones milites pecunia et muneribus corupturus, ad extremum vero omnia eiusdem Stephani Kendi acta eo tendissent, ut nobis intere[m]pta se in principem Transilvaniae eligi curaret. Ultimatim vero fraude eorum detectam dieque illucescente cum tam nefandum facinus ipsorum ad effectum producere non potuissent praeteriti [?] aufugissent. Hactenus confessio proprii oris ipsius Balthasaris Kornis fuerat. Quibus sic habitis supplicavit idem director causarum nostrarum per nos universosque dominos regnicolas in premissis juris aequitatem iustitiaeque complementum elargiri. Verum prout ex premissis informabamur, memorati Balthasarus Kornis et Stephanus Kendi cum prefatis eorum complicibus immemores fidei et fidelitatis ipsorum nobis debitaram ac etiam clementiae et liberalitatis nostrae a nobis cumulatissime acceptarunt initioque ingratitude sese obfuscare, non formidantes contra nos de se benemeritos premissam conspiracy et coniurationem movisse practicasque clandestinas in necem et periculum nostram instituisse et in proprio hospitio nostro, in dicto oppido Zek habito, nos incautos innocenter, more sicario per iniectionem inpiarum manuum suarum in personam serenitatis nostrae fiendam, nisi ope divina insidiis patefactis tutati fuisset trucidare voluisse et sic gladio ante nostrae insidiatos fuisse, principatumque nostrum nobis legitime oblatum anihilasse, haec scelera ipsorum confessione oris proprii per antelatum Balthasarem Kornis coram prelibatis dominis regnicolis facta, verificata fuisse, sigillum etiam

nostrum et res argenteas Turcae maximis cum sumptibus preparatas in periculum patriae nostrae secum idem Stephanus Kendi abstulisse et in manifestam sceleris sui eundem etiam ex hoc regno nostro de praelio elapsus fugam aripuisse et aufugisse ex premissis comperiebatur manifeste. Propter quod antefati Balthasar Kornis, Stephanus Kendi, Georgius Kornis interemptus, Georgius litteratus Kerezthuri cum prefatis aliis eorum complicibus pro premissis nefandissimis actibus, coniurationem scilicet et conspirationem eorum contra nos dignitatemque nostram gladioque capiti et vitae nostrae insidiationem per eosdem modo superius clare denotatis facta et coram toto coetu omnium statuum et ordinum et universorum regnicolarum nostrorum in praescripta generali congregatione eorum hic Biztricii celebrata constitutorum, oraculo vive vocis et confessione proprii oris ipsius Balthasar Cornis per eundem verificatis in crimine laesae majestatis, in nota videlicet perpetuae infidelitatis exeoque in amissione capitum rerumque et bonorum mobilium et immobilium, iurium scilicet possessionariorum tam ad proprias ipsorum, quam liberorum post se directe descendentium personas cedere debentium proprietatemque eorum fisco nostro applicando, signanter ex eo quod ex multis exemplis antea etiam in simili causa in hoc regno habitis, sed potissimum ex continentia vetustissimorum cronicorum regum Hungariae palam resultaret, in huiusmodi facto et crimine laesae majestatis non solum bona ipsos solos precise concernentia, verum etiam liberorum et posteritatum suarum amitti cum saltem vel nobilis etiam quispiam pro invasione personaeque suae per aliquem nobilem evocatus in facto maioris potentiae, amissione videlicet capitis et bonorum suorum ipsum solum proprie et precise concernentium condemnari soleat, multo magis ergo aequius esset recta ratione dictando pro personae principis tanquam supremi potestatis, qui pro diis habendi sunt in terris, invasione et insidiatione vitae eiusdem in maiori [?] onere et poena amissione scilicet omnium bonorum tam ad proprias personas condemnatorum, quam liberorum cedere debentium, convinci et condemnari debere (demptis tamen bonis uxorum et fratrum indivisorum et salvis eisdem uxoribus et fratribus permanentibus), nobis ac prefatis cunctis statibus, ordinibus et dominis regnicolis nobiscum in discussione et examine presentis causae constitutis et existentibus cernebatur perspicue. De quorum consilio prematuro et sana deliberatione nolentes memoratorum Balthasar et Georgii Kornis in praelio concessi, Stephani Kendi, Georgii litterati Kerezthuri et predictorum complicum suorum huiusmodi nefarios actus, vite scilicet nostrae gladio insidiationem et alias practicas clandestinas contra nos perpetratas simpliciter et impune pertransiri, ne exinde alii quoque exemplati ad similes actus sceleratos patrando quovismodo se apponere presumant, sed potius ut eorum perennis afflictio alios etiam a similibus actibus perpetrando retrahat et rescringat, iidem etiam convicti et eorum cuncta posteritas reatus ipsorum poenam perpetua lugeant atque deplorent caeterisque omnibus cedat in exemplo terribili, eosdem igitur convictos pro huiusmodi facinosis machinationibus ipsorum contra serenitatem nostram dignitatemque nostram perpetratis atque comissis in premissis crimine laese majestatis exeoque in nota perpetuae infidelitatis, amissionibus videlicet capitum universorumque bonorum et iurium possessionariorum rerumque mobilium tam ad proprias ipsorum personas, quam liberorum suorum cedentium, modo predeclarato fiendo perpetuitatisque [!] eorum fisco nostro applicando, ubivis et in quibuscunque comitatibus huius regni Transilvaniae et partium regni Hungariae sub ditone nostra existentium habitorum,

contradictione, inhibitione et repulsione eorum convictorum et aliorumque quorumlibet praevia ratione non obstante, convictos et aggravatos fore, una cum prefatis universis dominis regnicolis nostris iudicando decrevimus atque commissimus, prout decernimus et committimus per presentes. Datum in prenotata generali congregatione dominorum regnicolarum in praedicta civitate nostra Biztriciensi, feria tertia proxima post praescriptam dominicam Judica, anno domini millesimo sexcentesimo decimo.

Lecta et extradata per me magistrum Joannem Borsolo de Ipp prothonotarium praefati serenissimi domini principis Transilvaniae manu propria.

On the Estates Assembly as a Court of Justice Based on a 17th-Century Formulary from Transylvania

Keywords: formulary, Principality of Transylvania, Court of Justice, Princely Table, trials

In this study, we present a formulary compiled in the first half of the 17th century and analyze the documents that refer to the activity of the estate's assembly as a court of judicature and the functioning of the princely table during the diets. The presented manuscript consists of two distinct parts: the first part contains model documents on the activity of the princely court of justice, i.e., related to the activity of the so-called "small chancery," while the second part is more of a legal treatise. Based on the analysis of the sentence letters, we deduced that, in cases of lese-majesty trials, the diet constituted the court of justice, and the sentence was pronounced by those present at the assembly, not by the princely table. Several examples copied in the formulary book contain information about the activity of the princely table during the diets when the estates assembly essentially functioned as an octave court of judgment for specific causes.